

10.1.2

ARQUITECTURA I FUNCIO: LA VIDA A LES CASES DE PAGÈS SEGONS ELS INVENTARIS NOTARIALS

RAMON RIPOLL MASFERRER

ramon.ripoll@udg.edu

Resum

L'objectiu es estudiar la relació entre l'arquitectura (permanència) i la funció (mutació) de les cases de pagès segons els inventaris notariais. Al final demostrarem que aquests dos conceptes són, en les masies tradicionals, complementaris i autònoms alhora. Entendre aquesta relació d'equilibri és aprofundir en l'essència d'aquest patrimoni cultural del passat. Una anàlisi que ens permet trobar nous arguments per ser més crítics en els projectes de restauració de les cases de pagès a les funcions actuals.

Paraules clau:

casa de pagès, arquitectura, funció, rehabilitació, permanència, mutació.

Resumen

El objetivo es estudiar la relación entre la arquitectura (permanencia) y la función (mutación) de las casas de payés según los inventarios notariales. Al final demostramos que estos dos conceptos son, en las masias tradicionales, complementarios y autónomos a la vez. Entender esta relación de equilibrio es profundizar en la esencia de este patrimonio cultural del pasado. Un análisis que nos permite encontrar nuevos argumentos para ser más críticos en los proyectos de restauración de las masias a las funciones actuales.

Palabras clave:

casa de payés, arquitectura, función, rehabilitación, permanencia, mutación.

Abstract

The aim is to study the relationship between the architecture (permanence) and function (mutation) of the country houses according to the notary inventories. At the end, we show that these two ideas are, in traditional farmhouses, complementary and self-employed at the same time. Understanding this relationship of balance means to study in depth the essence of this cultural heritage in past. An analysis that allows us to find new reasons to be more cri-

tical in renovating projects of country houses in the current functions.

Keywords:

country house, architecture, function, rehabilitation, permanence, mutation.

Introducció

En aquest darrer segle el progrés basat en criteris d'equilibri entre els valors culturals i els funcionals s'ha vist desplaçat pel predomini del progrés basat en criteris simplement funcionals. Un canvi que ha propiciat múltiples debats sobre les avantatges i els inconvenients de cada un d'aquests dos models de progrés. Un dels àmbits en què trobem més viu aquest debat és el de la restauració d'edificis històrics. Per això molts arquitectes defensen que els edificis han de tenir continguts més duradors que el simple funcionalisme modern que tot ho aclapara. D'aquesta manera valorem sobretot l'arquitectura que quan, per raons diverses, perd el seu ús original no en desapareixen els seus valors arquitectònics fonamentals.

Aquesta complementarietat entre criteris culturals i criteris funcionals sortosament la trobem present en molts dels edificis històrics. Això és evident en les cases de pagès tradicionals. Uns edificis del passat en què els seus valors arquitectònics no estan supeditats exclusivament als valors simplement funcionals, ja que en el moment que moltes masies són abandonades no perden la seva importància cultural. Són molts els autors que han parlat directament d'aquest tema, com Aldo Rossi o Jeroni Moner, o bé indirectament com Cirici Pellicer o Joaquim Garriga, entre altres. D'aquesta manera coneixem, gràcies a múltiples estudis, l'existència d'aquest equilibri entre arquitectura i funció. Però el que realment desconecem és el grau de presència d'aquests dos conceptes en cada un dels espais interiors de les cases de pagès. Per això és interessant que ens preguntem: fins a quin punt estan supeditats els espais arquitectònics més importants de la masia a les funcions materials?

Un dels documents que ens apropen a la relació entre cultura i funció són els inventaris notariais. En aquests documents hi trobem el nom original dels espais i la descripció precisa d'objectes, eines, animals, roba, joies... Una informació descrita minuciosament però que l'hem d'interpretar amb precaució, ja que correspon a una relació d'objectes que troba el notari en el moment exacte de fer l'inventari. També hem de recordar les limitacions d'aquest treball a causa del restringit nombre de documents analitzats (10 inventaris), la reduïda zona d'estudi (les comarques del Gironès i la Selva) i el curt període històric analitzat (segona meitat del segle XVIII).

Malgrat aquestes peculiaritats hem de valorar com a important aquesta informació notarial per conèixer directament aspectes de la vida familiar pagesa de l'època. Les descripcions dels camps de conreu, la seva capacitat de sembradura, les eines del camp situades a les eres i els porxos, els animals de les corts i la resta d'elements de cada un dels espais interiors de la masia; ens donen una imatge austera, funcional, realista i autosuficient dels masos catalans del segle XVIII.

També podem observar que el que realitza els inventaris notariais escriu sempre des de "dins" de la casa (interior) i descriu a vegades de manera complementària els elements de "fora" (espai que no és dins del lloc del que parla). El primer que descriu és el nom de cada un dels "àmbits" (conjunt de límits que tanquen un espai) que creen un "ambient" (circumstàncies d'influència). Per això la majoria d'inventaris comencen per l'entrada, la cuina i el celler: "l'entrada de dita casa", "la cuina de dita casa", "el celler de dita casa", etc. Igualment és interessant comprovar que tot el que descriu ho podem qualificar com a elements "necessaris" (de la vida) per a l'"organització" (bona manera de fer les coses) de la casa: "un llit amb sa màrrega i llençols", etc. A través d'aquestes descripcions podem deduir accions formades per les "costums" (repeticions conscients) i pels "hàbits" (repeticions inconscients) com: "plats de pisa comuna de pendrer xocolata", etc. També són clars els elements familiars "comuns" (que són posseïts per tothom) i els més "privats" (particulars a una persona) com: "roba del difunt", etc. Això comporta que cada element el trobem perfectament "localitzat" (lloc on es tendeix a col·locar cada cosa) segons el seu nivell de "possessió" (com a cosa pròpia) com: "un armari blanc d'arbre poll amb papers", etc. De l'anàlisi d'aquestes descripcions també en podem deduir el nivell d'"habitabilitat" (de ser habitable), la "quotidianitat" (de tots els dies) fins al mínim detall: "un armariet amb un citrellet d'oli d'estany i un platet". Una manera de "residir" (residència habitual) que es transmet per "tradició" (a través de generacions) i, per tant, reconeix totes les edats dels seus usuaris: "una cadireta per seurer les criatures al cap de taula dolenta", etc.

A més d'aquestes característiques generals, que podem deduir directament de cada inventari, queden altres aspectes secundaris i indirectes de major dificultat d'interpretació, que són els que estan relacionats amb les característiques de "permanència" (que no s'altera amb el pas del temps) i les de "mutabilitat" (que són susceptibles de mudar).

El mètode de treball que proposem és relacionar els conceptes anteriorment esmentats (sobretot els de "permanència" i "mutabilitat") a partir de l'estudi del contingut dels inventaris de 10 cases de pagès, formades per 151 espais i 2.567 elements interiors seleccionats. Hem ordenat

els masos segons el nombre d'espais en què s'hi descriuen que varien des de 5 àmbits (mas Saguer de Riudellots) a 34 àmbits (mas Gaseras de Girona). A la vegada aquests espais els hem agrupat d'acord als següents conceptes de sala, entrada, terrat, porxo i era, així com quarto, cuina, graner, celler, menjador, cort i altres. Tots aquests formen els espais més comuns dels masos estudiats. Per altra banda, els elements que hi trobem en aquests espais els agrupem en mobles, objectes, eines i animals. En aquesta classificació hem deixat fora els elements formats pels vestits, la roba de la casa i les joies.

Finalment hem de puntualitzar que l'estudi el realitzem des de dos punts de vista, que són l'anàlisi dels espais que predominen els valors arquitectònics i l'anàlisi dels espais barreja de valors arquitectònics i de criteris funcionals.

Figura 1. Relació general entre espais i elements de les cases de pagès¹

valors	ARQUITECTÒNICS					ARQUITECTÒNICS-FUNCIONALS							TOTALS	
	sala	entrada	terrat	porxo	TOTALS	quarto	cuina	graner	celler	menjador	cort	(altres)		TOTALS
	10,5	18	4	6	38,5	37	9,5	14	9	2	34	7	113	151
Moble	63	6	2	2	73	105	38	6	10	7	0	1	159	242
Objecte	292	14	5	11	322	440	423	259	94	53	3	8	1280	1602
Eina	51	200	43	96	390	32	29	99	80	0	47	77	363	723
	406	220	50	79	755	577	480	365	184	60	50	85	1812	2567
	54%	29%	7%	10%	100%	32%	27%	20%	10%	3%	3%	5%	100%	100%
	16%	9%	2%	3%	20%	22%	15%	14%	7%	2%	2%	3%	71%	100%

¹ Masos: Mas Saguer, Riudellots de la Selva (AHG, Girona 10, llibre 623, pàgina 687). Mas Gurnau, Girona (AHG, Girona 8, llibre 693, pàgina 447). Mas Sigmasa, Vilobí d'Onyar (AHG, Girona 2, llibre 989, pàgina 490). Mas Fuster, Celrà (AHG, Girona 3, llibre 764, pàgina 255). Mas Negre, Brunyola (AHG, Girona 7, llibre 477, pàgina 235). Mas Sebatè, Sils (AHG, Girona 4, llibre 764, pàgina 273). Mas Salló, Brunyola (AHG, Girona 7, llibre 476, pàgina 14). Mas Fontbernat, Estanyol (AHG, Girona 9, llibre 664, pàgina 312). Mas Peradalta, Llorà (AHG, Girona 4, llibre 826, pàgina 36). Mas Gaseras, Girona (AHG, Girona 6, llibre 869, pàgina 265).

Figura 2. Relació entre masos, espais i elements (mobles, objectes i eines)

Nom d'espais	MAS Masorgi	ANY	ANIMALS	ESPACIS										TOTALS	TOTALS	%					
				saia	entrada	horz.	porxo	quada	cuina	graner	celler	magador	cort				(barr)				
5	SAGUER Riudellots	1759	12	Moble	1	1			2	1	1					1	3	5	81		
				Objecte	1	0			1	4	2					0	6	7	0%		
				Eina	0	0			6	50	10					0	60	66	62%		
					1	6			6	2	0					0	2	9	9%		
7	GURNAU Girona	1793	58	Moble					1	1	3	1	1			1	6	7	15%		
				Objecte					1	1	10	4	3			0	17	18	12%		
				Eina					0	0	8	86	3			0	97	97	80%		
									30	33	10	0	2			0	12	44	28%		
12	SIGMASA Vilobí	1758	46	Moble	1	1			3	3	1	1	1			3	9	12	13%		
				Objecte	4	3			1	8	13	2	0	0		0	15	23	18%		
				Eina	3	1			1	5	0	16	20	10		2	48	53	37%		
					2	15			12	29	2	0	2	18		10	32	91	45%		
12	FUSTER Celrà	1752	57	Moble	0,5	1			2,5	3	0,5	2				4	8,5	12	23%		
				Objecte	1	0			1	9	10	3				0	22	23	10%		
				Eina	6	0			6	2	18	79				0	39	105	45%		
					65	2			67	10	15	19				1	28	108	45%		
14	NEGRE Brunyola	1754	62	Moble	1	1			2	3	1	1	2	1	3	1	12	14	40%		
				Objecte	0	1			10	8	5	0	7	5	0	0	29	35	30%		
				Eina	17	6			39	64	41	48	16	50	0	1	241	264	35%		
					6	39			42	6	7	0	4	0	23	19	61	100	12%		
14	SABATER Sils	1793	53	Moble	1				1	2	1	1	2	1	5	1	13	14	15%		
				Objecte	3				3	3	0	2	2	0	0	0	12	16	10%		
				Eina	0				0	5	81	12	25	3	0	0	106	106	45%		
					0				0	0	0	0	0	0	21	29	29	45%			
15	SALLÓ Brunyola	1782	30	Moble	1	1			1	3	9	1	1	1		4	12	15	12%		
				Objecte	0	22			15	4	41	0	3	28	9	4	38	86	21%		
				Eina	3	1			9	13	1	12	46	0	0	0	68	81	63%		
					5	12			7	27	0	0	3	0	3	6	33	25%			
17	FONTBERNAT Estanyol	1758	46	Moble	2	1	1		5	5	1	1	1	1		4	12	17	37%		
				Objecte	12	0	0		12	13	2	0	1			0	16	28	7%		
				Eina	4	0	3		1	8	235	17	0	10	1	1	263	271	72%		
21	PERADALTA Llorà	1805	51	Moble	1	1	1		4	7	1	1	1	1		4	3	17	21	23%	
				Objecte	4	0	0		4	15	3	0	0	0	0	0	0	18	22	8%	
				Eina	62	0	2		64	13	81	0	6	0	0	7	87	151	55%		
					0	5	21		0	26	0	0	10			6	15	31	20%		
34	GASERAS Girona	1769	46	Moble	2	11	1		15	5	1	5	1			5	2	19	34	60%	
				Objecte	24	1	2		27	16	18	2	0			0	1	28	58	8%	
				Eina	197	0	0		197	42	101	60	19	0	0	0	211	408	61%		
					34	40	5		11	30	0	4	35	31	0	23	112	202	21%		
					0	10,5	18		4	6	38,5	37	8,5	14	8	2	34	7	112,5	151	258%
					7%	12%	3%		4%	25%	25%	0%	9%	0%	1%	23%	5%	75%	100%		

Figura 3. Relació entre masos, espais i estat dels elements (bo, usat i dolent)

Nom d'espais	MAS Masorgi	ANY	MOBLES	ESTAT										TOTALS	%				
				armari	banc	bressol	cadira	caixa	escambell	escoc	llit	pastera	taula			(altres)			
5	SAGUER Riudellots	1759	Bo Usat Dolent				2	1				1	1	1	1	1	7	4	57%
							2	1				1	1	1	1	1	3	43%	0%
7	GURNAU Girona	1793	Bo Usat Dolent	1	1			7	1			5	1	1	1	1	18	7	45%
								2							1	1	5	17%	
								5									6	33%	
12	SIGMASA Vilobí	1758	Bo Usat Dolent	2	2			9	1			6	1	2			23	4	17%
								3									4	9	40%
								2				4	1	1			9	10	43%
								4				2					10	10	43%
12	FUSTER Celrà	1752	Bo Usat Dolent	8	1			5	1			4	1	2	2		24	0	0%
								4				4	1	1	1		16	16	68%
								4	1			4	1	1	1		11	8	32%
14	NEGRE Brunyola	1754	Bo Usat Dolent	1	5	1		2	12	5	1	4	1	2	1		35	11	31%
								3	1			3					11	9	28%
								2				1	1	1			18	18	43%
14	SABATER Sils	1793	Bo Usat Dolent	2	1	1		4				4	1	2			15	11	73%
								1				4	1	2			11	1	7%
								3									3	3	20%
15	SALLÓ Brunyola	1752	Bo Usat Dolent	1	2			3	2			4		1			13	4	31%
								2				3		1			3	3	23%
								3				1					6	6	46%
17	FONTBERNAT Estanyol	1758	Bo Usat Dolent	1	5			2	10			7	6	1	3		29	7	24%
								1				4					7	12	41%
								3	1			4	2	1	1		10	10	34%
								2				5		1			10	2	34%
21	PERADALTA Llorà	1805	Bo Usat Dolent	1				2	9			10	1	3			22	19	85%
								2	4			10	1	3			2	2	9%
								1									1	1	5%
34	GASERAS Girona	1769	Bo Usat Dolent	4	9	1		8	8	2	1	11	2	6	6		56	26	46%
								3	1	4	1	7	2	2	25		26	25	46%
								4	2	1		1	1	3	1		14	14	25%
								6				3	1	1	3		16	16	29%
								13	32	4	15	64	12	4	56	10	23	10	242
								5%	13%	2%	6%	29%	5%	2%	23%	4%	10%	4%	100%

1. Espais que dominen els valors arquitectònics (permanència)

En aquest apartat volem demostrar que els quatre espais de la masia tradicional en què predominen els valors arquitectònics, per sobre dels criteris funcionals, són: la sala, l'entrada, el terrat i el porxo. Una característica que la justifiquem sobretot per la manca d'una funció principal

(ambigüitat d'usos) i sobretot per les seves característiques de centralitat (identitat espacial). Per tant, la seva existència no està justificada per una funció concreta i indispensable sinó més aviat per una raó més general i cultural. Remarquem aquest caràcter cultural i arquitectònic d'aquests espais unes obertures que són les més importants de la masia (la porta d'entrada, el finestral de la sala, els badissos del terrat, la gran obertura frontal del porxo, etc.), sovint els valors de la proporció (relacions entre amplària, llargària i fins i tot alçària d'alguns d'aquests espais), la ventilació i les vistes a l'exterior (màxima relació amb l'exterior) i les decoracions complementàries.

Un seguit de valors arquitectònics que permeten alliberar la relació directa entre les característiques espacials intemporals amb les funcions temporals. Uns usos sotmesos a canvis que, en aquest cas, no influeixen ni pertorben l'equilibri arquitectònic d'aquests espais (Giedion, 1982: VIII). Són àmbits que acaben creant un concepte d'espai més mental que físic (Popper, 1997: 22) i que concreten un tipus d'arquitectura definida conceptualment en aquests espais principals (Rossi, 1982: 78).

La sala és l'espai de major valor arquitectònic (espai principal i gran destinat a congregar moltes persones). La sala la trobem descrita en tots els inventaris menys en un (el mas Gurnau). En els dos inventaris dels masos més grans trobem que la sala està complementada per la saleta (cambra ben arreglada que sol haver-hi davant l'alcova) i deduïm que és un espai que fa de complement a la sala. Solament hem trobat un cas que la sala, com sovint succeeix originàriament en l'època medieval, fa la funció de cuina. Segons les descripcions notariales la sala és descrita en la part central dels documents, junt a les cambres. Suposem que la sala es troba situada a la planta primera (la trobem normalment sobre l'entrada) i que permet accedir a les habitacions i graners. D'aquesta manera el nom de sala no està vinculat amb cap funció específica segons aquestes descripcions notariales.

Si analitzem les 10,5 sales i saletes hi trobem 406 elements que representen el 16% dels elements dels 10 masos analitzats. Aquests elements els hem agrupat en 292 objectes, 63 mobles i 51 eines. Entre els objectes més citats hi trobem els atuells de la llar com són plats, gots, culleres, forquilles, bocabells de vidre, etc. Té molta importància el mobiliari. Els mobles més usuals són bancs, caixes, taules, cadires, armaris, etc. En una ocasió trobem un guarda-roba, una pastera i un rellotge que marca hores i quarts. La presència de 8 llits a la sala justifica la dispersió funcional d'aquest espai. Un caràcter multifuncional potenciats per haver-hi eines com fauses, semals, polleres, etc.²

2 SALA: plat (131), got (31), banc (21), cullera (20), forquilla (18), bocabell de vidre (14), caixa (14), taula (14), ansin (11), cadira (9), llit (8), ampolla (7),

L'entrada és un segon espai d'un alt valor arquitectònic (espai a on hi ha la porta de la casa). El trobem descrit en tots els inventaris menys en dos (el mas Gurnau i el mas Sabater). Segons aquestes descripcions notariales trobem l'entrada en el primer espai descrit i, per tant, es troba abans de la cuina, el celler i les corts, per la qual cosa deduïm que és a la planta baixa i serveix d'espai de comunicació. Per tant, el nom de l'entrada no deriva d'una funció sinó per la seva situació de lloc d'accés a la casa.

Si analitzem les 8 entrades hi trobem 220 elements descrits que representen el 9% dels elements dels 10 masos analitzats. Aquests elements els hem agrupat en 200 eines, 14 objectes i 6 mobles. La seva característica arquitectònica més important és que permet l'acció d'entrar i, per tant, passar a estar a dins de la masia. Els inventaris descriuen un espai localitzat al centre i de màxima relació dins-fora. Les eines que hi trobem són les necessàries, en sortir de l'edifici, per feinejar als camps, com són cavics, tràmeccs, destrals, fangues, forques de ferro, magalls, aixades, gavetes, tascons de ferro, etc. Entre els elements més anecdòtics hi trobem una taula, una tina i una bota. Uns elements que ens demostren la multifuncionalitat de ser un espai de pas, un magatzem d'eines, etc.³

El tercer espai que té interès arquitectònic és el terrat (espai lliure de sotacobert o torre). Malgrat està descrit en els masos més grans (Fuster, Fontbernat, Peradalta i Gaseras), el trobem sempre al final dels documents. Igualment com en els casos anteriors el nom de terrat no deriva d'una funció concreta sinó de la seva situació arquitectònica a la part central de la casa i sota el teulat.

Si analitzem els 4 terrats hi trobem 50 elements descrits que representen només el 2% dels elements dels 10 masos analitzats. Aquests elements els hem agrupat en 43 eines, 5 objectes i 2 mobles. La seva característica arquitectònica fonamental és que suposa una reserva d'espai de la casa. Per tant, és un àmbit que no serveix per a cap funció en concret i pot servir per a tots els usos. Els elements

---

forçat per pujar palla (6), tassa (5), faus (4), garrafa de vidre (4), porró de vidre (4), armari (3), cobertora de ferro (3), escambell (3), salera (3), semal (3), aspia d'espiar (2), bóta (2), collar de bou (2), cortà (2), cova (2), escalfador (2), estenalla (2), gerro de Pisa (2), lleva de ferro (2), paella (2), pollera (2), cistell (1), guarda-roba (1), pastera (1), rellotge d'hores i quart (1), sort de terrissa (1), sort de vidre (1), etc.

3 ENTRADA: cavic (21), tràmecc (17), destrat (13), fanga (11), forca de ferro (9), magall (9), aixada (7), gaveta (7), tascó de ferro (7), albarda (5), cavafems (5), faus (5), pala (5), semal (5), arpella (5), caixa de carreta (4), corda d'espart (4), aguyada (3), arada (3), cistell (3), escala de gat i de tamborell (3), jou (3), rascló (3), banc (2), bassi (2), carreta guarnida (2), cossi de terra (2), cova (2), dallot (2), massa d'estellar llenya (2), morral (2), premsa per premsar raïms (2), sogra (1), aixot (1), aixadell (1), bóta (1), carbassa i la seva pedra (1), menjadora (1), pastera (1), tina (1), taula (1), etc.

més usuals són forques de girar palla, pots d'arbre blanc, escombres, escales de gat, semals, pintes, etc. Entre els objectes més anecdòtics hi trobem dos llits.⁴

Finalment, el fort caràcter espacial del porxo (espai o edifici on es guarda herba seca) el podem afegir als espais d'un evident valor arquitectònic. Malgrat el trobem descrit en 6 masos tenim poca informació dels elements que s'hi troben segons els inventaris notariales. Podem deduir que és un espai multifuncional tant com a magatzem de farratges com a àmbit per guardar-hi eines. Una ambigüitat d'usos que contrasta arquitectònicament per la seva gran obertura frontal, encarada a sud, que permet la màxima relació amb l'exterior (ventilació i accessibilitat). Com els casos anteriors el nom de porxo té relació de manera genèrica amb funcions també diverses.

Si analitzem els 6 porxos hi trobem 79 elements descrits que representen el 3% dels elements dels 10 masos analitzats. Aquests elements els hem agrupat en 66 eines, 11 objectes i 2 mobles. Aquests elements trobats justifiquen la funcionalitat genèrica de guardar les eines de pagès com són forques, escales de gat, arades, cametes guarnides, rascles, aixades, aplanadors, etc. Entre els farratges esmentats hi ha la melca.⁵

2. Espais de barreja de valors arquitectònics i criteris funcionals (permanència i mutació)

Troblem la resta d'espais de la casa de pagès definits a parts iguals pels valors arquitectònics i pels criteris funcionals. Aquests espais són el quarto, la cuina, el graner, el celler, el menjador, la cort i altres. Per tant, la seva existència està justificada per l'equilibri entre els valors estàtics espacials i les accions dinàmiques funcionals. Els valors arquitectònics permanents estan concretats per uns espais ben definits. Els criteris funcionals permeten la realització d'accions també ben precises. En tots l'espai i la funció estan directament relacionats i harmonitzats. Per exemple, el quarto està definit per la funció del nom que l'ocupa, la cuina amb cuinar, el graner per guardar gra, el celler amb la verema, el menjador amb menjar, la cort amb el nom del bestiar que l'ocupa, etc. Per tant, són espais arquitectònicament adequats que mitjançant l'organització d'elements concrets faciliten unes accions determinades (Morales, 1999). En tots aquests casos, a diferència dels anteriors, les funcions defineixen el nom d'aquests espais.

En el cas del quarto (espai general destinat a habitació dormitori) defineix un àmbit i uns objectes privats. Per

---

4 TERRAT: forca de girar palla (18), pots d'arbre blanc (12), escombria (6), escala de gat (3), pinta (3), semal (3), llit (2), pala de tirar blat (2), rastell (2), sac (2), etc.

5 PORXO: forca (13), escala de gat (11), arada (10), cameta guarnida (6), rascla amb pues de ferro (6), aixada (2), carreta (2), aplanador (1), etc.

tant, és un espai que respon a la necessitat de ser posseït per una o diverses persones en exclusiva. Una funció que determina també que sovint se l'anomena *aposeno* (habitació particularment ocupada per una persona), *estància* (habitació d'una casa) i fins i tot *cambra* (sovint l'habitació principal de la casa). Aquests espais privats, destinats a descansar, dormir i guardar els útils personals, els trobem en tots els masos. Des d'un únic quarto (mas Saguer) fins a set quartos (mas Peradalta). El nom d'aquest espai està definit majoritàriament pel nom dels ocupants (cambra on dormien els amos, cambra on morí el difunt, cambra dels minyons, cambra de les minyones, cambra dels amos, cambra dels mossos, etc), o per la seva situació (cambra de la sala, cambra de sobre la cort dels bous, cambra dessorre la cuina, cambra de sobre la pallissa, cambra de sol ixent, cambra del cap de mont de l'escala, cambra que dóna a la sala a mà dreta, cambra sobre la cort de les ovelles, cambra sobre la saleta, etc). Unes descripcions que situen els quartos en llocs dispersos de la casa.

Si analitzem aquests 37 espais privats o quartos hi trobem 577 elements descrits que representen el 22% dels elements dels 10 masos analitzats. Aquests elements els hem agrupat en 440 objectes, 105 mobles i 32 eines. La seva característica arquitectònica fonamental és que són àmbits espacialment indivisibles i perfectament delimitats amb una porta que comunica amb la casa i normalment la finestra que comunica amb l'exterior. Uns àmbits que s'organitzen mitjançant el mobiliari adequat a cada ús. És l'espai en què trobem més mobles que particularitza l'espai per dormir i guardar les coses personals, com són els llits, les caixes, els cofres i les cadires. També molt puntualment trobem l'armari de fusta, el banc, l'arquilla, el guarda-roba i la pastera. Entre els complementos personals hi ha la vaixel·la de la casa com e

plats, plates, culleres, vasos, cassoles de terra, etc. De manera anecdòtica alguns quartos tenen eines del camp com són forques, sacs fariners, coves, etc.⁶

La cuina (espai amb les instal·lacions necessàries per cuinar) fa una funció indispensable per a la casa. Per tant, és un espai vital que s'organitza al voltant de la funció de cuinar (bullir o mantenir una cosa amb aigua bullint per fer-la comestible). El foc, l'aigua, els aliments... són elements bàsics de la cuina que permeten les accions de cuinar i menjar. En molts inventaris la cuina és el segon espai que es descriu després de l'entrada, i que deduïm que es troba situada a continuació d'aquesta. Un àmbit on la funció (fer

6 QUARTO: plat i plata (181), cullera (74), llit (56), caixa (45), vas (12), foca (10), cassola de terra (7), ansin dels bous (6), gerra de terra (6), cofre (5), ampolla (4), cadira (4), cistell (4), olla (4), tassa (4), cova (4), beneitera (2), armari de fusta (2), banc (2), canat (2), garbell (2), greixonera (2), salera (2), semal (2), Sant Crist (2), arquilla de 6 calaixos(1), guarda-roba (1), pastera (1), etc.

foc, cuinar, pastar, fer pa, menjar...) i la elecció de l'espai adequat de dins la casa (recollit i central) tendeixen a tenir la mateixa importància.

Si analitzem les 9,5 cuines hi trobem 490 elements descrits que representen el 19% dels elements dels 10 masos analitzats. Aquests elements els hem agrupat en 423 objectes, 38 mobles i 29 eines. La seva característica arquitectònica fonamental és ser un àmbit indivisible i delimitat amb una porta que la comunica amb la resta de la casa i la corresponent finestra de relació amb l'exterior. Els elements propis del foc són els més nombrosos, com paelles, parols, paroles, casses, cassons, pales de foc, lleves de ferro, torradores de pa, ansats, calamarses, cistell, cossis de terra de fer bugada, graelles, torradores de castanyes, forca de torrar pa, serra de foc, llums de ferro, etc. Entre els complementos de cuinar i menjar hi trobem culleres, forquilles, plats, plates, etc. El mobiliari d'aquestes cuines són taules, pasteres, escons, escambells, bancs, armaris, bressols, caixes, etc. També trobem elements d'anar a fer llenya com les podadores.⁷

El graner (espai on es guarden els cereals) deriva de gra i, per tant, demana un emplaçament elevat, sec i airejat. Els inventaris descriuen aquest espai cap al final dels documents. Els 14 graners estan definits majoritàriament pel seu nom general (graner), per la seva funció (graner de les faves) o per la seva localització (graner de dalt, graner de baix, graner de sobre la cort dels bous, etc.)

Si analitzem els 14 graners hi trobem 365 elements descrits que representen el 14% dels elements dels 10 masos analitzats. Aquestes descripcions les hem agrupades en 259 objectes, 98 eines i 8 mobles. A més de diversos graners, els elements que trobem en aquests inventaris són sacs, garbelles, canats, cistells, mesures per mesurar gra, gavetes, pales de fusta, senalles, cortans, romanets, sedassos, etc. També hi ha alguns elements especials com són plats, plates, culleres, fermes de bou, gerres, caixes, cordes d'estendre la bugada, etc.⁸

El celler (espai on es guarda el vi), a més del vi, s'utilitza

7 CUINA: culleres i forquilles de fusta i llautó (101), plat i plata (60), paella sobretot d'aram (18), parol i parola(17), llum de ferro (16), cassa i cassó (13), pala de foc (13), lleva de ferro (11), morter i mà de fusta (8), podadora (8), comuna (8), taula (7), torradora de pa (7), escalfador (6), ansat (6), calamarsa (6), cistell (6), cossí de terra de fer bugada (6), graella (6), pastera amb els seus arreus (6), escó (5), cobertora (5), escambell (4), filosa (4), saler (4), torradora de castanyes (4), banc (3), poal d'aram (3), armari (2), bressol (2), caixa (2), forca de torrar pa (2), ganivet (2), porró d'estany (2), serra de foc (2), sort de plats (1), sort de vidre (1), sort de terrissa (1), etc.

8 GRANER: plat i plata (65), sac (64), cullera (62), ferma de bou (28), garbella (19), canat (13), gerra (11), cistell (8), caixa (7), mesura per mesurar gra (7), gaveta (6), pala de fusta (6), senalla (6), bóta (3), cortà (3), cova (3), corda d'estendre bugada (2), sedàs (2), etc.

litza per tenir l'oli, la carn salada, etc. Hi ha tres masos que no hi ha celler (mas Saguer, mas Gurnau i mas Fuster) i que corresponen als més petits. En canvi, en altres dos masos (mas Negre i mas Sabater) hi trobem a més del celler el rebost (lloc per guardar els comestibles). Els inventaris no ens donen cap referència del seu emplaçament a dins de la casa i solament ens el descriuen amb el nom genèric de celler o bé com a celler de la dita casa. Per altra banda, el nom rebost sí que el tenim referenciat respecte a altres espais (rebost que dóna a la sala i rebost de cap de la cuina).

Si analitzem els 9 cellers i rebosts hi trobem 184 elements descrits que representen el 7% dels elements dels 10 masos analitzats. Aquests elements els podem agrupar en 94 objectes, 80 eines i 10 mobles. Arquitectònicament es caracteritza per estar localitzat prop de la cuina i funcionalment es caracteritza per tenir un ambient fresc per conservar millor el vi i els aliments. Els elements més comuns són els relacionats amb la verema com semals, bótes, embuts i tines, o la carn com les saleres, etc.⁹

El menjador (espai on s'acostuma a menjar) el trobem en els inventaris de dos masos. És un espai que sorgeix de segregar la funció de menjar, propi de la cuina, tot creant un nou espai per a ocasions especials. Si analitzem els 2 menjadors hi trobem 60 elements descrits que representen només el 2% dels elements del 10 masos analitzats. Aquests elements els podem agrupar en 53 objectes i 7 mobles. La seva característica més important és la seva situació arquitectònica prop de la cuina i funcionalment d'un ambient més càlid i sec que el celler. Entre els mobles hi trobem armaris, bancs i taules. Entre els complements hi ha plats, culleres, ansats, etc. Per la quantitat i tipus d'elements descrits el podem definir com un espai auster i senzill.¹⁰

La cort (espai on es tanca el bestiar boví, eugues i altres animals grossos com són els porcs i les cabres) la trobem en tots els masos. Per tant és l'espai que diferencia les cases de poble (que la cort és opcional) amb les cases de pagès (que la cort sempre hi és). Dos dels masos estudiats hi trobem només una cort (mas Saguer i mas Gurnau), mentre que la resta de masos hi trobem de 3 i 5 a corts. No tenim referències de la seva situació, la qual cosa ens permet deduir que les corts es troben disperses a dins o a espais annexos a la casa. En canvi, trobem referenciada la seva funció (de les ovelles, del bestiar mular, dels bous, dels porcs, dels "tossinos", etc.). També trobem la substitució de la cort per: corral de les ovelles o l'establia dels bous, de les eugues, de les mules, etc. Unes referències funcionals que defineixen l'espai.

9 CELLER: semal (59), bóta (39), mesura de gra (20), carbassets de posar grana (5), garbell (5), tina (5), cistell (4), embut (4), salera (4), pastera (3), etc.

10 MENJADOR: plat (18), cullera de fusta (12), ansat (5), armari (2), banc (2), taula (2), etc.

En aquest cas a les corts hi trobem 438 animals. Els animals més nombrosos són les ovelles (176), els porcs (51), els bous (42), els nodrissos (22), les eugues (15), les mules (11), els braus (8), les vaques (6), etc. Si analitzem els 34 espais destinats al bestiar hi trobem 50 elements descrits que representen el 2% dels elements dels 10 masos analitzats. Aquests elements els podem agrupar en 47 eines i 3 objectes. Entre aquests elements hi destaquen els jous, forques, gavetes per donar gra als bous, guarniments, coves, arades, aplanador, etc.¹¹

Altres espais són l'era, el fora i l'hort. En cada un hi trobem relacionats objectes i eines del camp. En aquest sentit té un interès especial l'era (espai lliure de davant de la casa de pagès, normalment enrajolada, per als treballs d'aquesta). La seva situació, normalment davant de la casa en general i del porxo en particular, la seva forma geomètrica simple (normalment circular) i la paret que la delimitada parcialment, el donen unes característiques espacials d'un valor arquitectònic remarcable. Un espai en què la seva forma té tanta o més importància que la seva funció. Per això els valors arquitectònics de l'era són, des del nostre punt de vista, tan importants com la sala, l'entrada, el terrat i el porxo. La manca de major informació dels inventaris ens obliguen a deixar aquesta hipòtesi com una possibilitat.

Conclusions

Podem afirmar que les cases de pagès tradicionals són una arquitectura que va més enllà del simple ús. Uns edificis que s'han caracteritzat, a través de moltes generacions, per tenir unes característiques culturals d'habitabilitat completa (Morales, 1999). Per això en la restauració de masies hem de tenir present:

- La importància d'aplicar en mesura la tendència de la simple funcionalitat introduïda pel progrés ràpid i consumista dels darrers 50 anys.
- La importància de continuar mantenint l'equilibri entre els espais de valors arquitectònics i els espais simplement funcionals.
- La importància de respectar l'ambigüitat funcional de la sala, l'entrada, el terrat, el porxo i l'era.
- La importància d'aprofundir en els criteris arquitectònics i funcionals com el millor mitjà per entendre la teoria dels tipus arquitectònics.

Estem convençuts que actualment l'estudi en cada cas concret d'aquestes característiques troncales, entre els valors arquitectònics fixos (permanències) i el funcionalisme

11 CORTS: ovella (176), porc (51), bou (42), nodris (22), euga (15), jou (11), mula (11), forca (9), brau (8), vaca (6), gaveta per donar menjar als bous (6), burro/a (5), guarniment (5), vedell (4), cova (4), arada (2), aplanador (1), etc.

elàstic (mutacions), és la base teòrica de la millor arquitectura (Aalto, 1977) tant tradicional com moderna.

Bibliografia

AALTO, Alvar (1977). *La humanización de la arquitectura*. Barcelona: Tusquets Editores.

AA.VV. (2005). *La masia catalana, evolució, arquitectura i restauració*. Figueres: Brau.

CIRICI, Alexandre (1988). *El arte catalán*. Barcelona: Alianza Editorial.

GIEDION, Sigfrid (1982). *Espacio, tiempo y arquitectura*. Madrid: Editorial Dossat.

MORALES, José Ricardo (1999). *Arquitectónica. Sobre la idea y el sentido de la arquitectura*. Madrid: Biblioteca Nueva.

POPPER, Karl (1997). *El cuerpo y la mente*. Barcelona: Ediciones Paidós (Introducción: José Antonio Marina).

RIPOLL, Ramon (1983). *La masia de les comarques gironines*. Girona: Editorial Ghòtia.

ROSSI, Aldo (1982). *La arquitectura de la ciudad*. Barcelona: Gustavo Gili.